

ністрації Президента України. Указ). – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.

7. Про Національний план дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»: Указ Президента України № 187 від 12 березня 2012 р. [чинний] / [Електронний ресурс] – 2012. – (Нормативно-правовий документ Адміністрації Президента України. Указ). – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.

8. Роджерс Е.М. Дифузія інновацій [Текст]: монографія / Е.М. Роджерс ; пер. з англ. В. Старка. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2009. – 591 с.

9. Удосконалення інноваційно-орієнтованого професійного навчання службовців органів публічного управління Вінницької області [Текст]: звіт про науково-дослідну роботу / наук. керівник Попов С.А. // № держреєстрації 0110U006242. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2010. – 239 с.

10. Чухрай Н.І. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві [Текст]: підручник / Н.І. Чухрай, Р. Патора. – К. : КОНДОР, 2006. – 398 с.

УДК 364.65

Наталія Тимчишена

СОЦІАЛЬНА ПАСПОРТИЗАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ДЕРЖАВНО- УПРАВЛІНСЬКИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

У статті подано визначення поняття «соціальна паспортизація», описано методіку соціальної паспортизації вразливих груп населення, яка дає можливість окреслити шляхи удосконалення механізмів державного управління системою соціального захисту, зокрема, на регіональному рівні.

Ключові слова: *вразливі групи населення, органи державного управління, механізми державного управління, управління соціальним захистом, соціальний паспорт.*

Соціально орієнтована держава передбачає реалізацію принципів соціальної справедливості та соціальної захищеності [3]. До незаперечної функції держави належить надання соціальних послуг, у першу чергу, тим, хто не в змозі подбати про себе самостійно [5, с. 292], тобто є соціально вразливими (пенсіонери, інваліди, діти-інваліди, діти-сироти, багатодітні сім'ї, безробітні, бездомні та ін.). У сучасних умовах економічного розвитку України та її окремих регіонів особливого значення набуває розв'язання проблеми формування і функціонування дієвої системи соціального захисту. Адже ефективний соціальний захист – це не лише гарантовані державою соціальні виплати, а й насамперед розвинена мережа соціальних послуг, які надаються з урахуванням особливостей і потреб різних категорій клієнтів [4]. Державними органами влади

розроблена і впроваджується низка заходів щодо реалізації соціальної політики, але через підміну дієвого реформування системи соціального захисту населення екстенсивним збільшенням соціальних видатків, ці ресурси витрачаються неефективно [2]. У той же час, Концепція реформування системи соціальних послуг [1] передбачає наближення таких послуг до отримувачів, надання їх на принципах адресності, індивідуального підходу, поваги до кожного клієнта та дотримання загальнолюдських прав. А тому назріла необхідність розробки та впровадження таких механізмів державного управління системою надання соціальної підтримки вразливим категоріям населення, які б забезпечували більш високий рівень її адресності.

Механізм державного управління в сфері соціального захисту населення, у тому числі й на регіональному рівні, приділено увагу в своїх наукових роботах: М. Аровіною, В. Собченко, Ю. Юрченко, О. Крентовською, В. Лактіоновим, М. Яценко, А. Крупником, Ю. Бондаренком, Н. Піроженко та іншими.

Дослідженням питань соціального захисту населення, зокрема, його вразливих категорій, та практичної діяльності держави в цьому напрямі присвятили свої праці такі науковці та фахівці, як: В. Гошовська, О. Давидюк, П. Кравчук, О. Петрос, В. Трощинський, П. Шевчук та інші.

Проте проблема підвищення адресності надання соціальної підтримки найбільш вразливим верствам населення потребує розробки таких механізмів державного управління (рекомендацій, методик), яким і присвячена ця стаття.

Метою дослідження статті є – на основі статистичних даних, аналізу громадської думки та експертних опитувань, запропонувати методіку соціальної паспортизації як державно-управлінського механізму соціальної підтримки. Для досягнення даної мети поставлені такі завдання: 1) проаналізувати динаміку окремих уразливих груп населення (на прикладі Вінницької області); 2) розробити соціологічну анкету для опитування населення та опитувальний лист для експертів; 3) здійснити аналіз результатів соціологічного та експертного опитування; 4) виявити проблеми та визначити шляхи удосконалення механізму державного управління соціальною підтримкою вразливих груп населення.

Актуальність дослідження та наявність ряду нерозв'язаних теоретичних та практичних проблем підвищення адресності надання соціальної підтримки вразливим верствам населення викликає необхідність розробки відповідної методіки з метою покладення її в основу формування банку даних цих категорій населення. Такий банк даних слугуватиме статистичною базою для органів системи соціального захисту з тим, щоб забезпечити надання соціальних послуг саме тим, хто її найбільше потребує.

Для того, щоб зробити державну допомогу населенню, зокрема соціально вразливим групам, більш адресною, ми пропонуємо використовувати методіку соціальної паспортизації. Під соціальною паспортизацією слід розуміти систему дій з виявлення, фіксування й аналізу соціального стану певних соціальних груп суспільства за допомогою соціальних показників і даних (відомостей) соціологічних і експертних опитувань.

Ця методіка була розроблена нами з метою покладення її в основу формування банку даних стосовно вразливих груп населення. Цей банк даних повинен слугувати статистичною базою для обласних (районних)

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Мета

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Виклад основного матеріалу

Постановка проблеми

державних адміністрацій, а також він може використуватись соціальними службами регіону, міста, районів області, для визначення ефективності управління соціальним захистом та шляхів його подальшого реформування з тим, щоб забезпечити надання соціальних послуг саме таким категоріям.

Соціальний паспорт повинен включати такі три розділи:

Розділ I. Статистична характеристика вразливих груп населення в їх динаміці.

Розділ II. Визначення ефективності управління соціальним захистом на підставі аналізу громадської думки та оцінки експертів.

Розділ III. Напрями реформування управління соціальним захистом.

Розглянемо детальніше зміст кожного з них.

Розділ I. Статистична характеристика вразливих груп населення в їх динаміці

Розглянемо динаміку окремих уразливих груп населення Вінницької області. Так, якщо на початок 2009 року в області налічувалося 528,2 тис. пенсіонерів, то станом на 01.01.2011 року їх чисельність зменшилась на 6,0 тис. осіб і склала 522,2 тис. осіб [8, с.12]. У період 2008 – 2010 рр. мала місце тенденція до зменшення кількості пенсіонерів у розрахунку на 1000 населення [9;10], яка станом на 01.01.2011 року склала 320 (це дев'яте місце серед областей України; середній показник в Україні – 301 пенсіонер). З кожних десяти мешканців області статус пенсіонера мають 3.

У середньому 6 відсотків наявного населення становлять інваліди. Їх кількість із 100,8 тис. осіб на 01.01.2009 р. зменшилась до 100,1 тис. осіб на 01.01.2011 року, що становить 19,1% загальної чисельності пенсіонерів та 6,0% всього населення області.

Кількість дітей – інвалідів (до 18 років) за період 2008 – 2010 рр. збільшилась із 1539 осіб до 6725 осіб, тобто на 5186 осіб або майже в 4,4 рази і у відсотках до наявного населення склала 0,04%. Тенденція до збільшення кількості дітей – інвалідів має місце і загалом в Україні (за період 2008 – 2010 рр. майже в 4,2 рази).

Якщо в 2007–2008 рр. кількість безробітних (у віці 15-70 років) складала відповідно 47,1 тис. осіб і 49,7 тис. осіб, то в 2009 році, порівняно з 2008 роком, вона збільшилась на 32,9 тис. осіб або на 66,2%. Станом на 01.01.2011 року кількість безробітних склала 76,9 тис. осіб або 4,7% від кількості наявного населення.

Кількість дітей – сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування станом на 01.01.2011 року склала 3091 особу (0,19% до наявного населення).

Станом на 01.01.2007 року кількість багатодітних сімей (із трьома і більше дітьми у їх складі) у відсотках до загальної кількості домогосподарств становила 8,3%. З початку 2007 року має місце тенденція до зменшення кількості таких сімей із 5,9% до 4,6% на 01.01.2010 року.

Розглянемо показники матеріальної забезпеченості окремих груп населення. Середній розмір призначених місячних пенсій пенсіонерам, які перебувають на обліку в Пенсійному фонді області, з урахуванням цільової грошової допомоги та індексації, на початок 2009-2011 рр. відповідно становив: 757,81 грн.; 852,64 грн. та 974,06 грн., що на 147,70 грн. менше, ніж у цілому по Україні. Якщо ж порівнювати цей показник по інших регіонах країни, то впродовж цього періоду область щорічно займає 23 місце. Середній розмір призначених пенсіонерам області місячних пенсій у 2008 році перевищив розмір загального прожиткового мінімуму на 21,1% (по Україні – на 43,5%); у 2009 році – на 21,6% (по Україні –

на 42,5%); у 2010 році – на 11,3% (по Україні – на 28,2%) [6;7;8]. Частка працюючих пенсіонерів в області досить вагома і склала на 1 січня 2011р. 51,0 тис. осіб (на рівні 2008-2009 рр.), майже третина з них отримували пенсію за інвалідністю. Чисельність інвалідів в області (незалежно від виду пенсії, яку вони отримують) на початок 2011р. становила 100,1 тис. осіб (на рівні 2008-2009 рр.), що складає 19,9% загальної чисельності пенсіонерів та 6,0% всього населення області. Значним є зростання кількості одиноких непрацездатних громадян та інвалідів, які потребують соціальної допомоги – з 28 тис. до 52 тис., тобто за останні десять років в 1,9 рази більше.

На початок 2011р. державну соціальну допомогу отримували 1,1 тис. осіб, що не мали права на пенсію та інваліди (2008 рік – 645 осіб, 2009 рік – 901 особа). Середній розмір призначеної місячної допомоги з урахуванням надбавок, підвищень та сум індексації у 2010 році становив 750,00 грн., що на 123,1 грн. більше, ніж у 2009 році та на 206 грн. більше, ніж у 2008 році.

Непрацездатним громадянам з мінімальними доходами надавалась цільова грошова допомога. Станом на 01.01.2011 року її отримувало 19,4 тис. осіб (2008 рік – 23,3 тис. осіб, 2009 рік – 21,1 тис. осіб), середній розмір якої становив 46,25 грн [6;7;8]. Упродовж 2010 року майже 10 тис. малозабезпечених сімей (у 2009 р. – 68,1 тис. сімей; у 2008р. – 22 тис. сімей) було призначено державну соціальну допомогу, середній розмір її становив 574,01 грн (у 2009 р. – 433,39 грн; у 2008 р. – 380,76 грн). Органами соціального захисту у 2010 р. було здійснено 52 тис. виплат державної допомоги сім'ям з дітьми на загальну суму 34,7 млн грн, у той час як у 2009 р. – 1108,7 тис. виплат на суму 470,8 млн грн. Упродовж 2010 р. 70,0 тис. сімей (2009 р. – 46,1 тис. сімей, 2008р. – 64,1 тис. сімей) призначено субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, 45,3 тис. (2009 р. – 42,8 тис. сімей, 2008 р. – 61,5 тис. сімей) - на оплату скрапленого газу та палива, загальна сума призначених субсидій становила, відповідно, 8747,3 та 20835,4 тис. грн [7;8]. Майже 69 тис. одиноких непрацездатних громадян та інвалідів на початок 2010 року (на початок 2009 року – 61,2 тис. осіб) потребували надання різних видів соціальних послуг. Станом на 01.01.2011 року кількість осіб, які потребують соціального обслуговування, дещо зменшилась і склала 51,7 тис. осіб.

Наявність у соціальній структурі населення області вразливих груп обумовлено різним рівнем доходності та її структурою. Наявний дохід у розрахунку на одну особу збільшився із 12191,7 грн у 2009 році до 15857,0 грн у 2010 році.

У структурі грошових доходів домогосподарств області (2009-2010 рр.), як загалом, так і домогосподарств багатодітних сімей, у середньому 30% займають пенсії, стипендії, допомоги та субсидії, надані готівкою, у домогосподарствах з однієї особи у непрацездатному віці та з двох і більше осіб у непрацездатному віці цей вид доходів становив 80%.

Кількість непрацездатних громадян з мінімальними доходами, яким надано цільову грошову допомогу органами Пенсійного фонду області, станом на 01.01.2011 року склала 19436 осіб, що на 1718 осіб менше, ніж у 2009 році, у тому числі одиноких пенсіонерів – із 1358 осіб у 2009 році до 1186 осіб у 2010 році.

Таким чином, використання статистичних даних дало нам можливість проаналізувати динаміку окремих вразливих груп населення регіону з тим, щоб визначити державно-управлінські механізми щодо удосконалення управління соціальним захистом на місцевому рівні.

Ефективність управління соціальним захистом (розділ II соціального паспорта) визначалась на підставі аналізу громадської думки та оцінки експертів.

Так, об'єктом соціального дослідження стали 500 чоловік, мешканці області, віком від 18 років і старші. Застосовані методи збору інформації – письмове індивідуальне анкетування за місцем проживання респондентів. Опитування мало репрезентативний характер. Вибіркова сукупність репрезентативна за віком, статтю, освітою. Стандартні відхилення – при достовірних 95% і співвідношенні змінних 0,1+0,9 – становлять 0,1 +1,8%. До складу респондентів увійшли представники таких груп:

- вікових (39,2% - 18-28 років, 47,6% - 29-49 років, 13,2% - 50 і більше років);
- статевих (жінок – 58,1%, чоловіків – 41,9%);
- освітніх (20,2%-з базовою середньою освітою, 53,5% - з повною середньою освітою; 26,3% - з базовою та повною вищою освітою).

Нами була розроблена соціологічна анкета для опитування населення, результати якого згодом були узагальнені по таких розділах:

- Матеріальне становище сімей у Вінницькій області.

На твердження «Ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти» ствердно відповідь дали 31% усіх опитаних, 28% чоловіків та 30% жінок, 44% осіб у віці 50 та більше років, 54% осіб із базовою середньою освітою.

Лише 45% респондентів «вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей»: відповідно це 44% опитаних чоловіків та 43% жінок. Із усіх опитаних ствердно відповіді дали 46% молоді та 42% осіб, старших за 50 років, із яких 46% – це особи з повною середньою освітою. «У цілому на життя вистачає» – 20% респондентів, «придбання речей тривалого вжитку» можуть собі дозволити 32% молоді та 12%, осіб, старших 50 років.

3% опитаних відповідали, що «живуть забезпечено». Придбати речі тривалого вжитку можуть лише 6% молоді та тільки 1% осіб, старших 50 років, 5% осіб із базовою та повною вищою освітою.

Всього лише 1% чоловіків у віці 18–49 років із базовою та повною вищою освітою відповідали, що «можуть собі дозволити придбати практично все, що хочуть».

- Зміна життя за останні 5 років.

Про «зміни на краще» відзначили в своїх анкетах відповідно 18% чоловіків та 16% жінок, 36% молоді та 10% осіб, старших 50 річного віку, 27% осіб із базовою та повною вищою освітою. 44% чоловіків і жінок оцінюють, що їхнє життя змінилось на гірше, такої ж думки 61% осіб, старших за 50 років. У середньому 43% опитаних вважають, що їхнє життя змінилось на гірше.

- Оцінка матеріального становища сім'ї.

Як свідчать відповіді, більшість респондентів (35%) оцінюють матеріальне становище своєї сім'ї як середнє. 30% відповідали, що вважають його нижчим за середнє, 12% - дуже низьким, 22% – низьким, і лише 1% – вищим за середнє. 52% молоді вважають матеріальне становище своїх сімей середнім.

- Витрати домогосподарств на поточні потреби впродовж останнього тижня 25% опитаних відповідали, що їхні домогосподарства витратили за останній тиждень від 201 до 300 грн, 24% – від 301 до 500 грн.
- Недостатність харчів у родині впродовж останнього року.

Більшість опитаних (70%) відповідали, що впродовж останнього року не було таких випадків, щоб у родині не було достатньо харчів. Такі випадки траплялися один чи два дні впродовж року у 12% родин, один чи два дні кожного місяця - у 15% родин, постійно голодують лише 2% респондентів.

- Ступінь забезпеченості вчасності отримання соціальної допомоги.

Тільки 2% респондентів відзначили, що отримання соціальної допомоги забезпечено вчасно. Відповідь «скоріше забезпечено» дали 14% опитаних, «скоріше не забезпечено» - 35%, «не забезпечено» – 43%.

- Забезпеченість можливості знайти роботу.

50% опитаних вважають, що можливість знайти роботу не забезпечена, «скоріше забезпечено» – 9%, «скоріше не забезпечено» – 35%, «повністю забезпечено» – 1%.

- Роль держави у захисті соціальних прав.

«Дуже важливою» її визнають 40% опитаних, «скоріше важливою» – 25%, «скоріше неважливою» – 15%, зовсім неважливою – 18%.

З метою проведення експертної оцінки стану управління соціальним захистом вразливих груп населення області, було створено експертну групу, до якої увійшли представники головного управління праці та соціального захисту населення обласної державної адміністрації, головного управління Пенсійного фонду України у Вінницькій області, обласного центру зайнятості, фондів соціального страхування, служб та структур у справах сім'ї, дітей та молоді, недержавних громадських організацій - надавачів соціальних послуг, усього 30 чоловік. Опитування проходило у жовтні–листопаді 2009 року.

Було розроблено відповідний опитувальний лист для експертів.

Головною метою дослідження було оцінювання ефективності управління соціальним захистом вразливих груп населення області. Відповідно до оцінок експертів, які вони виставляли за п'ятибальною системою, жоден показник не отримав високих балів. Найбільш критично оцінюються експертами заходи щодо подолання бідності, запобігання майнового розшарування населення (перша позиція); наступна позиція належить заходам щодо забезпечення зайнятості громадян (друга позиція); третю позицію за рівнем критичності займають «виплата компенсацій», «надання пільг окремим малозабезпеченим категоріям громадян». Показник «соціальне страхування, пов'язане з трудовою діяльністю» займає четверту позицію. Трохи краще за оцінками експертів виглядають показники: «адресна соціальна допомога самотнім громадянам та малозабезпеченим сім'ям»(п'яте місце) і «пенсійне забезпечення громадян»(шосте місце).

Експерти визнають головними ті фактори, які набули загальнонаціонального характеру, а тому це – найбільш важкі для вирішення проблеми, так як вимагають концентрації зусиль усіх органів управління соціальним захистом населення.

На думку експертів, поінформованість населення про діяльність органів державного управління соціальним захистом, недержавних громадських організацій – надавачів соціальних послуг виглядає таким чином: головне управління Пенсійного фонду України у Вінницькій області (перше місце), головне управління праці та соціального захисту населення облдержадміністрації (друге місце), обласний центр зайнятості (третє місце); головне управління у справах сім'ї, дітей та молоді облдержадміністрації (четверте місце); фонди

соціального страхування(п'яте місце); недержавні громадські організації – надавачі соціальних послуг(шосте місце). Тобто, населення поінформоване про діяльність владних структур краще, ніж про громадські організації. Трохи більше воно знає про роботу головних управлінь праці та соціального захисту населення і Пенсійного фонду України, обласний центр зайнятості, найгірше – про фонди соціального страхування та недержавні громадські організації. Таким чином, рівень поінформованості населення про діяльність органів системи соціального захисту ще не є достатнім.

Аналіз даних статистики, вивчення громадської думки та оцінок експертів, дали можливість визначити основні напрями реформування управління системою соціального захисту вразливих груп населення в регіоні (розділ III соціального паспорта), зокрема: подолання дисбалансу на ринку праці, співпраця недержавних громадських організацій з органами влади щодо надання якісних соціальних послуг, розширення видів соціальних послуг та їх територіальне наближення до місць проживання громадян, розширення мережі соціальних служб, використання передового досвіду соціального захисту вразливих груп.

З метою посилення адресності надання державних соціальних послуг населенню, зокрема, його вразливим верствам, забезпечення цільового використання бюджетних коштів, ефективним, на нашу думку, має бути впровадження в практику роботи органів державного управління методики соціальної паспортизації, під якою слід розуміти систему дій з виявлення, фіксування й аналізу соціального стану певних соціальних груп суспільства за допомогою соціальних показників і даних (відомостей) соціологічних і експертних опитувань.

Методика соціальної паспортизації дасть змогу сформувати базу даних соціально вразливих груп населення, виявити нагальні проблеми та визначити шляхи удосконалення механізмів державного управління у сфері соціального захисту тих, хто найбільше його потребує.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямі може бути розробка порядку застосування механізму диференційованого підходу щодо форм надання державної соціальної підтримки вразливим категоріям населення.

Література.

1. Про затвердження плану дій з реалізації Концепції реформування системи соціальних послуг на період до 2012 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.07.2008р. №1052-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1052-2008-%D1%80>
2. Бичков С.І. Сучасна система соціального захисту в Україні / С.І. Бичков // Державне управління: удосконалення та розвиток. Електронне наукове фахове видання України з питань державного управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=377>.
3. Павлюк К.В. Розвиток системи надання державних соціальних послуг вразливим верствам населення та її фінансове забезпечення / К.В. Павлюк // Наука й економіка. – 2010. – №3(19). – С.138–147.
4. Проведення в Україні реформи соціальної підтримки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: regvoma.gov.ua/.../1329719370.doc.
5. Реут А.Г. Сучасний стан та ефективність системи соціальної допомоги в Україні / А.Г. Реут // Вісник Хмель-

ницького національного університету. – 2010. – № 4. – Т.4. – С. 292–300.

6. Соціальний рівень життя населення. Статистичний збірник / За ред. С.В. Рибалко. – Вінниця: Головне управління статистики у Вінницькій області, 2009. – 208 с.

7. Соціальний рівень життя населення. Статистичний збірник / За ред. С.В. Рибалко. – Вінниця: Головне управління статистики у Вінницькій області, 2010. – 213 с.

8. Соціальний рівень життя населення. Статистичний збірник / За ред. С.В. Рибалко. – Вінниця: Головне управління статистики у Вінницькій області, 2011. – 197 с.

9. Статистичний щорічник Вінниччини за 2009 рік / За ред. Ігнатова С.Н. – Вінниця: Головне управління статистики у Вінницькій області, 2010. – 640 с.

10. Статистичний щорічник Вінниччини за 2010 рік / За ред. Ігнатова С.Н. – Вінниця: Головне управління статистики у Вінницькій області, 2011. – 618 с.

УДК 37.07

Людмила Юрчук

ПОЄДНАННЯ АСПЕКТІВ ГУМАНІСТИЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ТА ДЕМОКРАТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

У цій статті наведено окремі важливі аспекти поєднання гуманістичного планування та демократичного управління освітою в різних країнах світу.

Ключові слова: реформа, планування, управління освітою, громадськість.

За період становлення незалежності України у сфері освіти сталася еволюція і зміни тих понять і термінів, що найчастіше зустрічалися у статтях педагогів-науковців, виступах політичних діячів і рішеннях державних органів щодо освіти.

Над означеною темою працювали науковці: М. Згуровський [14], К. Корсак [4–6], Г. Науменко [2], О. Савченко [3], Д. Халлак [12] та інші.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Національні освітні системи країн Європи стали схожими: програми, навчальні плани, організаційні форми роботи, де більше уваги приділяється залученню громадськості до процесу управління задля прогресу і поліпшення якості життя громадян, що є актуальним для України.

Мета даної статті – розглянути класичні погляди на стосунки між державою та освітою в процесі історичного розвитку різних форм суспільного устрою та процеси, що відбуваються в освіті через інтерпретацію понять, комплексів взаємопов'язаних елементів із певними ознаками, що безпосередньо або опосередковано впливають на існуючий стан освіти.

З погляду історії чи навіть тривалості людського життя, чотири п'ятиріччя незалежності України – не надто великий термін. Аналітики з політології чи соціології переконують, що сталося багато різноманітних подій, відповідно до уявлень цих наук, але для всього насе-